

Rozdział VI

Informatyzacja postępowania cywilnego

Computerisation of civil procedure

Nikoletta Kutypa

Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie

W artykule autor przedstawił cele i funkcje informatyzacji postępowania cywilnego. Zwrócił również uwagę na zmiany w polskim porządku prawnym wprowadzone przez ustawodawcę na przestrzeni ostatnich lat. Ponadto odniósł się do roli, jaką narzędzia informatyczne pełnią obecnie w postępowaniu cywilnym. W artykule autor wskazał także, że proces informatyzacji przyczynia się do wyodrębnienia elektronicznej formy czynności prawnych.

Słowa kluczowe

Informatyzacja, system informatyczny, narzędzia informatyczne, elektroniczne postępowanie upominawcze, elektroniczna czynność prawna, doręczenie elektroniczne, elektroniczne pisma procesowe

Abstract

In this article author presented aims and function computerisation of civil procedure. He also noted the changes in the Polish legal order introduced by the legislator over recent years. In addition, he referred to the role that IT tools currently perform in civil procedure. In the article the author pointed out that the process of computerisation helps to extract electronic legal forms.

Keywords

Computerisation, IT system, IT tools, Electronic Proceedings by Writ of Payment, electronic legal act, electronic delivery, pleading send by electronic means

1. Cele i funkcje informatyzacji postępowania cywilnego

Proces informatyzacji należy traktować jako zespół czynności i postaw stanowiących istotny element kształtowania się społeczeństwa informacyjnego¹. Do cech charakterystycznych tego społeczeństwa należy przede wszystkim zaliczyć: wytwarzanie, przechowywanie, przekazywanie, pobieranie i wykorzystywanie informacji przez określone podmioty, w zakresie użytku własnego i społecznego, w edukacji i działalności

¹ K. Flaga-Gieruszyńska, *Nowe oblicza prawa i informacji o prawie w dobie informatyzacji*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, Warszawa 2016, s. 1.

zawodowej². Posiada ono umiejętność użytkowania systemów informatycznych oraz wykorzystywania usług telekomunikacji do przesyłania i przetwarzania informacji. Z tej perspektywy istotne jest zatem rozbudowanie nowoczesnej infrastruktury teleinformatycznej, która obejmie swoim zasięgiem wszystkich obywateli, wraz z powszechnym dostępem do bogatych zasobów informacyjnych. Wiąże się z tym konieczność rozszerzenia zakresu usług publicznych proponowanych przez organy państwa³.

Uchwalane przepisy prawa powinny być dostosowane do potrzeb współczesnego obrotu prawnego. Wykluczenie lub opóźnienie procesu informatyzacji oznaczałoby odebranie prawodawcy od realiów życia społecznego i gospodarczego. Skutkować mogłoby to obniżeniem dostępności, szybkości i efektywności systemu prawnego oraz dysproporcją stosowania informatyzacji przez organy wymiaru sprawiedliwości, organy administracji publicznej i obywateli⁴. Niemożność efektywnego korzystania z wszechobecnych technologii informatycznych doprowadziłaby do wykluczenia cyfrowego wymiaru sprawiedliwości⁵.

Rozwój społeczeństwa informacyjnego ma również wpływ na sposób postrzegania sądownictwa jako systemu przetwarzania danych. Podobieństwo między wymiarem sprawiedliwości a systemem przetwarzania danych jest szczególnie widoczne w podejmowaniu przez sąd czynności związanych z przetwarzaniem informacji⁶. Ustawowa definicja przetwarzania danych została zawarta w ustawie o ochronie danych osobowych⁷. Zgodnie z art. 7 pkt 2 ustawy przetwarzanie danych obejmuje jakiegokolwiek operacje wykonywane na danych, wśród których wymienia się zbieranie, utrwalanie, opracowywanie, przechowywanie, zmienianie, udostępnianie i usuwanie. Za pośrednictwem pism procesowych do sądu wpływają informacje dotyczące sądu, do którego pismo jest kierowane, stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników, rodzaju pisma, treści wniosku lub oświadczenia i żądania podmiotu wnoszącego pismo, dowodów na poparcie przytoczonych okoliczności i dołączonych do wniosku załączników. Następnie uzyskane dane są w razie potrzeby uzupełniane i weryfikowane w trakcie postępowania dowodowego. Wydane orzeczenie sądowe jest wypowiedzią oceną o zebranych danych. Z powyższego wynika zatem możliwość korzystania z mechanizmów i technologii informatycznych usprawniających działalność organów wymiaru sprawiedliwości

² H. Sommer, H. Sommer, J. Michno, *Szanse i zagrożenia społeczeństwa informacyjnego – wybrane aspekty*, „Kultura – Przemiany – Edukacja” 2015, t. III, s. 82.

³ K. Flaga-Gieruszyńska, *op. cit.*, s. 1.

⁴ *Ibidem*, s. 11.

⁵ *Ibidem*, s. 4-5.

⁶ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 173.

⁷ Ustawa z dnia 29.08.1997 o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 1997 r. Nr 133, poz. 883 ze zm.).

we wskazanym zakresie⁸. W uchwale z dnia 23 maja 2012 r. Sąd Najwyższy podkreślił konieczność odróżniania sfery administracyjnej działania sądów od czynności postępowania cywilnego, które są związane z wymiarem sprawiedliwości⁹. Wykorzystanie technologii informatycznych służyć może jedynie usprawnieniu administracyjnej działalności sądów. Nie można bowiem doprowadzić do automatyzacji procesu rozstrzygania oraz odhumanizowania sądów w odniesieniu do wybranych rodzajów spraw i wydawania orzeczeń przez system informatyczny¹⁰.

Dynamiczny rozwój technik informacyjnych i telekomunikacyjnych powoduje konieczność utworzenia stosownych ram organizacyjnych. Wymaga to jednak odpowiednich zmian w obowiązującym prawie, w tym w Kodeksie postępowania cywilnego¹¹. Dotychczasowe nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego doprowadziły do ewolucji istniejących instytucji procesowych i wprowadzenia nowych. Niemniej jednak są to pojedyncze rozwiązania, które w niewielkim zakresie wprowadziły nowoczesne rozwiązania legislacyjne¹².

Niezbędne jest takie ukształtowanie przepisów prawa, zapewniające uzyskanie prawidłowego orzeczenia w możliwie najszybszym postępowaniu. Skuteczny proces to taki, w którym ochrona prawna udzielana jest bez zbędnej zwłoki¹³. Wprowadzanie rozwiązań upraszczających i przyspieszających postępowanie jest związane z przekonaniem, że orzeczenie kończące wieloletnie postępowanie traci na znaczeniu ze względu na czas trwania. Istnieje zapotrzebowanie na tworzenie i funkcjonowanie tzw. postępowań przyspieszonych, za jakie uznać należy postępowanie nakazowe, upominawcze, uproszczone¹⁴. Wprowadzenie do Kodeksu postępowania cywilnego elektronicznego postępowania upominawczego umożliwia ponadto „weryfikację założenia, iż postępowanie sądowe może być prowadzone efektywnie w formie elektronicznej”¹⁵. Ponadto wyróżnić można wiele rozwiązań wspierających postępowanie cywilne w jego tradycyjnej formie, dotyczących m.in. doręczenia elektronicznego. Doręczenia elektroniczne

⁸ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądowym...*, s. 174-175.

⁹ Uchwała SN z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 9/12, OSNC 2012, Nr 11, poz. 128.

¹⁰ K. Markiewicz, *Informatyzacja postępowania cywilnego – de lege lata i de lege ferenda*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierz (26-29 września 2013 r.)*, Warszawa 2014, s. 408.

¹¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.), dalej jako k.p.c.

¹² J. Gołaczyński, *Model informatyzacji postępowania cywilnego w nowym Kodeksie postępowania cywilnego*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *op. cit.*, s. 391.

¹³ T. Zembrzuski, *Elektroniczne postępowanie upominawcze a skuteczność ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, [w:] T. Giaro (red.), *Skuteczność prawa. Konferencja Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 27 lutego 2009 r.*, Warszawa 2010, s. 115.

¹⁴ *Ibidem*, s. 117.

¹⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, *op. cit.*, s. 3.

skutkują oszczędnością czasu polegającą „na istotnym skróceniu czynności stron, potrzebnych do wniesienia pisma procesowego oraz czynności sądu w ramach obsługi takiego pisma”¹⁶. Wnoszone przez strony pisma nie będą musiały być sporządzane na papierze i podpisane, nadawane w placówce pocztowej ani składane w biurze podawczym sądu. Nie będą musiały być również bezpośrednio doręczane przed złożeniem ich do sądu, o ile adresat wybrał drogę elektroniczną. Po opatrzeniu pism podpisem elektronicznym znajdują się bezpośrednio w systemie teleinformatycznym obsługującym postępowanie sądowe. Ze względu na bezpieczeństwo przesyłanych informacji i zapewnienie jednoznacznej identyfikacji stron konieczne będzie jedynie założenie konta w systemie teleinformatycznym. Czynności sądu związane z obsługą pisma zostaną uproszczone poprzez automatyzację czynności i wprowadzenie elektronicznych akt sprawy. „Głównym celem informatyzacji jest ułatwianie obywatelom korzystania z usług państwa, które dotyczą sądownictwa, co dzieje się wraz z usprawnianiem funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości”¹⁷.

Wprowadzane rozwiązania stanowią również środek służący przeciwdziałaniu przewlekłości postępowania. Warto podkreślić, że Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, iż przewlekłość postępowania oraz „sprzeczne ze standardami Europejskiej Konwencji Praw Człowieka funkcjonowanie skargi na przewlekłość postępowania to problem systemowy”¹⁸. Na istnienie takiego stanu faktycznego wpływ ma m.in. zbyt nie i nierównomierne obciążenie sądów. Wprowadzenie do polskiego systemu prawa procedur wykorzystujących narzędzia teleinformatyczne pozwala na zmniejszenie liczby spraw rozpoznawanych w tradycyjnym postępowaniu. Wówczas do właściwości sądów tradycyjnych należeć wyłącznie będą sprawy skomplikowane, wymagające zaangażowania organów wymiaru sprawiedliwości¹⁹.

Możliwość dochodzenia roszczeń z wykorzystaniem systemów teleinformatycznych ogranicza nie tylko problem przewlekłości postępowania, ale przede wszystkim wpływa na wzrost jego efektywności. Wzrost wydajności pracy sądów umożliwiło wprowadzenie do Kodeksu postępowania cywilnego m.in. elektronicznego postępowania upominawczego. „Realne zmniejszenie liczby rozpoznawanych spraw powinno przekładać się na usprawnienie toku postępowań w sprawach trudnych, złożonych i wielowątkowych, których rozstrzygnięcie pozostaje w gestii tradycyjnego sądownictwa”²⁰. Na efektywność postępowania cywilnego wpływa również relacja pomiędzy nakładami

¹⁶ *Ibidem*, s. 4.

¹⁷ K. Markiewicz, *op. cit.*, s. 405.

¹⁸ <http://www.kancelaria.lex.pl/czytaj/-/artykul/etpc-przewleklosc-postepowania-to-w-polsce-problem-systemowy-1>, [dostęp: 29.12.2016].

¹⁹ T. Zembrzusi, *op. cit.*, s. 117.

²⁰ *Ibidem*, s. 127.

organizacyjnymi i finansowymi poczynionymi w związku jego informatyzacją a efektem w postaci sprawnie funkcjonującego systemu. Ograniczenie kosztów postępowania i funkcjonowania organów sądowych w tym zakresie wiąże się z przewidywanym szybkim zwrotem zainwestowanych środków²¹.

Informatyzacja postępowania cywilnego zmierza do realizacji zasad postępowania cywilnego. Obecnie zasada ekonomii postępowania urzeczywistniana jest przez zachowanie organów państwa, które pozwalają na załatwienie sprawy przy możliwie niskich nakładach finansowych. Wprowadzenie do sądownictwa systemów teleinformatycznych, wykorzystywanych w obrocie pozaprawnym, pozwala wesprzeć pracę ludzi oraz przyczynia się do oszczędności sądów i społeczeństwa²². Ponadto przejawem realizacji zasady ekonomii jest również przekazanie określonego rodzaju spraw rozpoznawanych w elektronicznym postępowaniu upominawczym do właściwości jednego sądu, jakim jest Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie²³. Nie ma zatem potrzeby nadmiernego rozbudowania systemu i mnożenia placówek. Stosowanie doręczeń elektronicznych czy zautomatyzowanie czynności pozwala na zwiększenie szybkości postępowania. „Zasada jawności, ustności, pisemności są w dużej mierze ze sobą skorelowane. Informatyzacja postępowania cywilnego z jednej strony doprowadza w sposób intuicyjny do zwiększenia niejawnych form procedowania i zwiększenia obszaru dominowania zasady pisemności. Z drugiej jednak strony w zakresie jawności wewnętrznej wykorzystywanie nowoczesnych technik komunikacji w związku z czynnościami dowodowymi może zapewnić w większym stopniu realizację tej zasady, podobnie jak zasady bezpośredniości. Na pewno wykorzystywanie takich form sprzyja w dużo większym stopniu rzetelności postępowania niż nadużywane korzystanie z przeprowadzenia dowodów w drodze pomocy sądowej”²⁴. Podejmowania czynności w formie elektronicznej nie należy traktować jako odstępstwa od zasady bezpośredniości, ale jako jej realizację w sytuacji, gdy brak jest realnej możliwości przesłuchania strony lub świadka²⁵. Uregulowane w Kodeksie postępowania cywilnego elektroniczne postępowanie upominawcze ma charakter fakultatywny. Wszczęcie tego postępowania nie jest możliwe z urzędu przez sąd, ale wymaga podjęcia przez powoda określonych czynności za pośrednictwem portalu e-sądu²⁶.

²¹ *Ibidem*, s. 119-120.

²² S. Mazurkiewicz, *Informatyzacja postępowania cywilnego z perspektywy radcy prawnego i adwokata*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *op. cit.*, s. 142.

²³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 listopada 2012 r. w sprawie przekazania rozpoznawania spraw w elektronicznym postępowaniu upominawczym (Dz. U. z 2012 r. poz. 1348).

²⁴ K. Markiewicz, *op. cit.*, s. 406.

²⁵ S. Cieślak, *Elektroniczne czynności sądowe – perspektywy rozwoju*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *op. cit.*, s. 27.

²⁶ K. Flaga-Gieruszyńska, *op. cit.*, s. 3.

Skorzystanie z elektronicznego postępowania upominawczego jest uprawnieniem powoda i stanowi przejaw zasady dyspozycyjności²⁷.

Informatyzacja postępowania cywilnego powinna stanowić realizację konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do sądu, w tym prawa dostępu do sądu i prawa do rozstrzygnięcia wydanego przez sąd, jednakże bez uszczerbku dla rzetelności procesu. W związku z tym państwo powinno zagwarantować każdemu realny dostęp do sądu. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego z 2016 r. w Polsce 93,7% przedsiębiorstw ma dostęp do Internetu. Ponadto, w 2015 r. 94% przedsiębiorców korzystało z e-administracji, a zatem tę formę kontaktu z organami państwa wybrały prawie wszystkie małe i średnie przedsiębiorstwa. Główny Urząd Statystyczny podaje również, że 80,1% gospodarstw domowych posiada co najmniej jeden komputer, natomiast 80,4% z nich posiada możliwość korzystania z Internetu²⁸. Liczby te niewątpliwie będą się zwiększały, tak jak i postępować będzie informatyzacja życia publicznego. Z tej perspektywy zadaniem państwa jest zatem niwelowanie dysproporcji w dostępie do nowszych technologii w ośrodkach miejskich i wiejskich oraz poszczególnych grupach zawodowych²⁹.

Zwiększenie stopnia informatyzacji postępowania cywilnego możliwe jest również w związku z tym, że profesjonalni pełnomocnicy posiadają zarówno odpowiednie urządzenia, jak i umiejętność podejmowania czynności z wykorzystaniem narzędzi teleinformatycznych³⁰.

Stosowanie narzędzi informacyjnych pozwala na wyodrębnienie i realizację funkcji dokumentacyjnej. Pozwalają one na utrwalanie, modyfikowanie, przechowywanie i przetwarzanie np. dokumentów i orzeczeń organów państwa. Narzędzia te wpływać mogą w sposób bezpośredni na tworzenie nowych instytucji prawa cywilnego procesowego, w tym m.in. protokołu elektronicznego jako formy dokumentowania posiedzeń sądowych. Szczególne znaczenie w tym zakresie przypada elektronicznemu postępowaniu cywilnemu, w którym wszystkie czynności dokumentowane są w systemie teleinformatycznym³¹. Funkcja stabilizacyjno-gwarancyjna formy czynności organów postępowania wiąże się z zapewnieniem odpowiedniego poziomu formalizmu tych czynności³². W odniesieniu do stron i uczestników postępowania cywilnego przyjęto zasadę możliwości wyboru formy dokonania czynności procesowej – ustnej, pisemnej lub elektronicznej. Wyjątkowo niektóre rodzaje postępowań przewidują obligatoryjne zastosowa-

²⁷ T. Zembrzusi, *op. cit.*, s. 120.

²⁸ [http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spolescenstwo-informacyjne/spolescenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2016-roku,2,6.html](http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spolescenstwo-informacyjne/spolescenstwo-informacyjne/spolescenstwo-informacyjne-w-polsce-w-2016-roku,2,6.html), [dostęp: 29.12.2016].

²⁹ K. Markiewicz, *op. cit.*, s. 407.

³⁰ *Ibidem*, s. 407.

³¹ K. Flaga-Gieruszyńska, *op. cit.*, s. 2-3.

³² S. Cieślak, *Forma czynności w procesie cywilnym – stan obecny i perspektywy rozwoju*, [w:] K. Markiewicz, A. Torbus (red.), *op. cit.*, s. 157-159.

nie formy elektronicznej czynności, m.in. elektroniczne postępowanie upominawcze. W postępowaniu tym istotne znaczenie mają aspekty proceduralne. Charakteryzuje się ono sformalizowaniem z jednoczesnym ograniczeniem wymogów przewidzianych dla formy tradycyjnej. Specyfika tego postępowania wynika przede wszystkim z jego natury formalnej, wynikającej z wymogu posługiwania się systemem teleinformatycznym w kontaktach z sądem³³. W tym przypadku wysoki stopień sformalizowania elektronicznego postępowania upominawczego nie ogranicza praw procesowych określonych podmiotów postępowania³⁴.

2. Rola informatyzacji postępowania cywilnego

Rozwiązania informatyczne umożliwiające tworzenie, przesyłanie i gromadzenie danych w postępowaniu cywilnym zawiera ustawa Kodeks postępowania cywilnego i niektóre inne ustawy, w tym m.in. ustawa o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej³⁵.

Analiza historyczna przeprowadzonych zmian wskazuje, iż w pierwszej kolejności umożliwiono zainteresowanym podmiotom wszczynanie postępowania cywilnego z wykorzystaniem formy elektronicznej³⁶. Podstawą prawną wprowadzenia elektronicznych czynności procesowych do Kodeksu postępowania cywilnego była zmiana treści art. 125 k.p.c. umożliwiająca wnoszenie pism drogą elektroniczną. Przedmiotowy przepis w brzmieniu nadanym mu ustawą z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji³⁷ stanowił w § 2, iż „Jeżeli przepis szczególny tak stanowi, pisma procesowe wnosi się na urzędowych formularzach lub na elektronicznych nośnikach informatycznych”. Wprowadzone przez ustawodawcę rozwiązanie nie było jednak dopracowane. Po pierwsze, wątpliwości budził zakres pojęciowy terminu elektroniczne nośniki informatyczne. Po drugie, jedynym przepisem przewidującym wnoszenie pism procesowych w formie elektronicznej był art. 187² Kodeksu postępowania cywilnego, który zawierał dalsze, niezrealizowane odesłanie. W związku z tym niemożliwie było w praktyce wnoszenie pism procesowych na elektronicznych nośnikach. „Z uwagi na powyższe, wprowadzona

³³ K. Flaga-Gieruszyńska, *op. cit.*, s. 3.

³⁴ S. Cieślak, *Elektroniczne czynności...*, s. 27.

³⁵ Ustawa z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej (Dz. U. z 2016 r., poz. 1579).

³⁶ S. Cieślak, *Elektroniczne czynności...*, s. 14.

³⁷ Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. z 2000 r. Nr 48, poz. 554).

w 2000 r. formuła elektronicznych pism procesowych wymagała dalszego rozwoju i udoskonalenia, co w kolejnych latach wiązało się z kilkoma nowelizacjami tego przepisu, jak również z wprowadzeniem do Kodeksu postępowania cywilnego niezbędnej regulacji szczególnej³⁸. W aktualnym stanie prawnym istnieje możliwość składania pism procesowych za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe, jeśli przepis szczególny tak stanowi albo dokonano wyboru takiego ich wnoszenia. Przepisami szczególnymi regulującymi możliwość przedkładania pism procesowych z wykorzystaniem systemu teleinformatycznego są przepisy dotyczące elektronicznego postępowania upominawczego, postępowania rejestrowego i wieczystoksięgowego. Zgodnie z art. 125 § 2¹ k.p.c. pisma nie wniesione za pośrednictwem systemu teleinformatycznego w przypadku, gdy przewiduje to przepis szczególny lub taka jest wola stron, nie wywołują skutków prawnych, jakie ustawa wiąże z wniesieniem pisma do sądu. Zakres informatyzacji postępowania cywilnego obejmuje również doręczenia elektroniczne. Przepis art. 131¹ § 1 k.p.c. stanowi, iż sąd dokonuje doręczeń za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, jeśli adresat wniósł pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Możliwość dokonywania doręczeń elektronicznych została wyraźnie przewidziana również w art. 694³ § 4 k.p.c. W postępowaniu tym elektroniczne doręczenia orzeczeń i pism sądowych dokonywane będą osobą składającym wniosek za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie rejestrowe. Doręczenia elektroniczne przewidziane są także w ramach elektronicznego postępowania upominawczego, w którym są stosowane bezwzględnie w odniesieniu do powoda oraz do pozwanych, którzy wybrali taką formę komunikacji z sądem³⁹. Natomiast elektroniczne czynności dokonywane w ramach postępowania wieczystoksięgowego z uwagi na sposób zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych przybierają postać wpisu⁴⁰.

Ustawodawca wprowadził również możliwość dokonywania elektronicznych czynności dowodowych, rozumianych jako czynności przeprowadzane na odległość przy użyciu urządzeń technicznych. Sposobność podjęcia takich czynności wprowadzona została do Kodeksu postępowania cywilnego na mocy ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁴¹. Regulacja elektronicznych czynności procesowych nie została zawężona do konkretnego środka dowodowego. W związku z tym jedynym ograniczeniem w jej stosowaniu

³⁸ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe de lege lata i de lege ferenda*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *op. cit.*, s. 33.

³⁹ G. Bar, [w:] J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 242-244.

⁴⁰ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe de lege lata ...*, s. 35-36.

⁴¹ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2008 r. Nr 234, poz. 1571).

w odniesieniu do dowodów przeprowadzanych na odległość pozostaje przeciwwskazanie wynikające z jego charakteru⁴².

Wzrost liczby spraw wpływających do sądu wydłużył czas ich rozpoznawania i rozstrzygania. Konieczne stało się wprowadzenie do polskiego systemu prawnego odpowiednio ukształtowanej procedury, w której skuteczność ochrony prawnej związana byłaby z szybkością postępowania. Elektroniczne postępowanie upominawcze zostało dodane do Kodeksu postępowania cywilnego na mocy ustawy z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁴³. Ustawa ta jest rozwinięciem rozwiązań wprowadzonych ustawą z dnia 2 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji⁴⁴, która wprowadziła do polskiego systemu prawnego postępowanie uproszczone i przekształciła model postępowania upominawczego i nakazowego. Elektroniczne postępowanie upominawcze umożliwia rozpoznanie i rozstrzygnięcie określonego rodzaju spraw przy wykorzystaniu systemu teleinformatycznego i za pośrednictwem wirtualnego sądu⁴⁵. „*Ratio* wprowadzenia elektronicznego postępowania upominawczego należy wiązać z ochroną prawną odnoszącą się do roszczeń o charakterze bezspornym”⁴⁶. W postępowaniu rozpoznawane są sprawy o nieskomplikowanym stanie faktycznym, niewymagające przeprowadzenia postępowania dowodowego. W jego ramach dochodzone są roszczenia o charakterze pieniężnym bez względu na wartość przedmiotu sporu i inne wskazane w ustawie. Przepisy regulujące elektroniczne postępowanie upominawcze nie zawierają również żadnych ograniczeń przedmiotowych i podmiotowych. Jedynie ograniczenia techniczne wykorzystywanego systemu ograniczają możliwość dochodzenia roszczenia pieniężnego w kwocie nie większej niż 1 000 000 złotych⁴⁷.

„Pomimo trudności w początkowej fazie funkcjonowania tego postępowania odrębnego, przede wszystkim odnoszących się do standardów ochrony praw pozwanego, które wymagały interwencji ustawodawcy, popularność tego postępowania pokazuje, że jego wprowadzenie było trafną decyzją ustawodawcy”⁴⁸. Obecnie stało się popularnym sposobem dochodzenia roszczeń przede wszystkim przez operatorów telekomunikacyjnym,

⁴² A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe de lege lata ...*, s. 34.

⁴³ Ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r. Nr 26, poz. 156).

⁴⁴ Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. z 2000 r. Nr 48, poz. 554).

⁴⁵ T. Zembruski, *op. cit.*, s. 124.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 117.

⁴⁷ J. Widło, *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, Warszawa 2010, s. 13.

⁴⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, *op. cit.*, s. 4.

dostarczycieli energii, gazu i wody, zajmujących się odprowadzaniem ścieków, wywozem nieczystości oraz świadczących usługi przewozu osób i bagażu w komunikacji masowej⁴⁹. Według przedstawionej przez Ministerstwo Sprawiedliwości „Ewidencji spraw w zakresie elektronicznego postępowania upominawczego (EPU) w latach 2010-2015 oraz w I półroczu 2016 roku” liczba spraw prowadzonych w tym postępowaniu stale wzrasta. W 2010 roku do e-sądu wpłynęło 660 370 spraw cywilnych, 29 179 spraw gospodarczych i 20 spraw z zakresu prawa pracy, co dawało w sumie 689 569 spraw. Rok później ogół spraw rozpoznawanych w elektronicznym postępowaniu upominawczym wynosiła już 1 856 839. W kolejnych latach również zauważalny jest wzrost ilości spraw, tj. w 2012 r. było ich 2 190 794, a w 2013 r. – 2 730 815. Warto podkreślić, iż w pierwszej połowie 2013 r. zauważalne było dążenie do wniesienia jak największej liczby pozwów, tak aby postępowanie zostało wszczęte przed wejściem w życie ustawy nowelizującej elektroniczne postępowanie upominawcze. W związku z tym ilość spraw w 2014 r. wynosiła jedynie 1 918 407. Jednakże już w 2015 r. sięgnęła ona 2 448 120⁵⁰. Wśród spraw przekazywanych do rozpoznania w elektronicznym postępowaniu upominawczym przeważają zwykle sprawy cywilne, niemało jest także spraw gospodarczych⁵¹.

3. Elektroniczne czynności procesowe

Czynnością procesową może być zarówno działanie, jak i prawnie dozwolone zaniechanie, z którym ustawa wiąże określone skutki prawne. „Trzeba jednak zauważyć, że jedynym przedmiotem objętym formą może być czynność procesowa stanowiąca działanie podmiotu procesu, a więc jego aktywne zachowanie”⁵². Nie jest możliwe narzucenie wymogów formalnych zaniechaniu czynności, brak jest bowiem przedmiotu zaniechania, któremu można nadać zewnętrzny wyraz. Jednakże w sytuacji, gdy postępowanie cywilne prowadzone będzie wyłącznie przy wykorzystaniu systemu teleinformatycznego, dozwolone niepodjęcie określonej czynności, z którą prawo wiąże określone konsekwencje, można uznać za dostatecznie przejawione⁵³.

Podjęcie przez określone podmioty czynności procesowych skutkować może powstaniem, rozwojem lub zakończeniem postępowania cywilnego. Czynności te uznawane są za elementy składowe każdego postępowania. Ich ukształtowanie przez przepisy prawa determinuje przebieg procedury cywilnej. „Skoro więc czynności procesowe sta-

⁴⁹ T. Zembrzusi, *op. cit.*, s. 119.

⁵⁰ <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> [dostęp: 29.12.2016].

⁵¹ Ł. Goździaszek, *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, [w:] K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołańczyński, D. Szostek (red.), *op. cit.*, s. 109.

⁵² S. Cieślak, *Forma czynności w procesie cywilnym ...*, s. 157.

⁵³ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądownym ...*, s. 180.

nowią kategorię niezbędną dla skutecznego przeprowadzenia postępowania cywilnego, to informatyzacja postępowania cywilnego musi – w jakimś określonym zakresie – oznaczać tak naprawdę informatyzację przede wszystkim tej kategorii procesowej⁵⁴.

Wykorzystanie nowoczesnych technologii informacyjnych przy dokonywaniu czynności procesowych w postępowaniu cywilnym prowadzi do wyodrębnienia formy elektronicznej czynności. Forma ta jest formą odmienną od formy pisemnej, m.in. brak jest w jej przypadku materialnej substancji będącej nośnikiem oświadczenia woli lub wiedzy. Stanowić może również alternatywę dla ustnej formy dokonywania czynności w przypadku przesłuchania na odległość, rozprawy odmiejscowionej czy protokołów elektronicznych⁵⁵. Korzystanie z nowoczesnych narzędzi przy podejmowaniu czynności procesowych nie może być jednak podstawą do wyróżnienia nowego rodzaju czynności. Wprowadzane w ramach informatyzacji postępowania cywilnego zmiany nie dotyczą bowiem elementów konstytutywnych takich czynności, w tym sposobu rozumienia pojęcia czynności. W związku z powyższym elektroniczne czynności procesowe powinny odpowiadać kryteriom stawianym tradycyjnym czynnościom procesowym przez obowiązujące przepisy prawa. W określonym zakresie wymogi te uległy modyfikacji niezbędnej z uwagi na użycie nowoczesnych rozwiązań technicznych, jednakże wpływać to może jedynie na sposób rozumienia formalizmu procesowego⁵⁶. Kwestia ta jest niezwykle istotna, gdyż skutki procesowe wywierają jedynie oświadczenia złożone w wymaganej formie oraz w przepisany czasie i miejscu⁵⁷.

Ustawodawca korzysta z dwóch metod wprowadzania formy elektronicznej czynności prawnej do procedury cywilnej. Pierwsza z nich polega na ulokowaniu w Kodeksie postępowania cywilnego ogólnej konstrukcji formy elektronicznej. Wówczas forma ta może zostać wykorzystana w postępowaniu cywilnym bez wyraźnego powiązania z określonym rodzajem postępowania. Druga metoda polega natomiast na uregulowaniu elektronicznej formy czynności prawnej w ramach konkretnego rodzaju postępowania⁵⁸.

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje możliwość albo obowiązek zastosowania elektronicznej formy w zależności od rodzaju czynności. Sytuacja ta ma miejsce w odniesieniu do m.in. doręczeń (art. 131¹ § 1 k.p.c.), wezwań (art. 149¹ k.p.c.), przeprowadzenia dowodu (art. 235 § 2 k.p.c.), posiedzeń jawnych (art. 151 § 2 k.p.c.), utrwalenia wyroku (art. 324 § 4 k.p.c.), utrwalenia uzasadnienia wyroku sporządzonego ustnie po odczytaniu sentencji wyroku (art. 328 § 1¹ k.p.c.), wysłuchania strony w postępowaniu

⁵⁴ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe de lege lata ...*, s. 30.

⁵⁵ A. Zalesińska, *Wpływ informatyzacji na założenia konstrukcyjne procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 44.

⁵⁶ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe de lege lata ...*, s. 31.

⁵⁷ S. Cieślak, *Forma czynności w procesie cywilnym ...*, s. 412-413.

⁵⁸ A. Kościółek, *Elektroniczne czynności procesowe w sądownym ...*, s. 183.

niu egzekucyjnym (art. 760 § 2 k.p.c.), wydania postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności na podstawie art. 783 § 3¹ Kodeksu postępowania cywilnego, doręczenia zawiadomienia o utworzeniu tytułu wykonawczego w systemie teleinformatycznym (art. 794² § 2 k.p.c.), doręczeń przez komornika sądowego administracyjnym organom egzekucyjnym oraz organom podatkowym (art. 759³ k.p.c.), licytacji elektronicznej w egzekucji z nieruchomości (art. 879¹ – art. 879¹¹ k.p.c.), obwieszczenia komornika sądowego o licytacji ruchomości w postępowaniu egzekucyjnym (art. 867 § 1¹ k.p.c.), zajęcia w egzekucji z rachunku bankowego (art. 893⁵ k.p.c.). Wskazane czynności procesowe organów postępowania nie będą wykonywane z użyciem systemów teleinformatycznych. w tym zakresie możliwe będzie zastosowanie poczty elektronicznej oraz urządzeń transmitujących dźwięk lub obraz i dźwięk⁵⁹.

Doktryna prawa cywilnego dokonała klasyfikacji czynności organów postępowania cywilnego m.in. ze względu na ich znaczenie procesowe⁶⁰. Na podstawie tego kryterium wyróżnić można akty władcze i akty pomocnicze organów. Pierwsze z nich wyrażają ich wolę i wiążą podmioty uczestniczące w postępowaniu. Są to: decyzje merytoryczne, decyzje procesowe oraz akty przymusowe o charakterze faktycznym. Decyzje merytoryczne i procesowe podejmowane są we wszystkich rodzajach sądowego postępowania cywilnego, natomiast akty o charakterze faktycznym – w postępowaniu egzekucyjnym. Akty pomocnicze organów postępowania cywilnego służą umożliwieniu wydania aktów władczych, ich realizacji i utrwaleniu. Rozszerzenie zakresu wykorzystania elektronicznej formy dokonywania czynności procesowych w głównej mierze dotyczy aktów pomocniczych. Informatyzacja tej sfery działalności organów postępowania cywilnego znacznie usprawnia ich pracę i powoduje obniżenie jej kosztów. Powinna ona przebiegać z jednoczesnym respektowaniem równouprawnienia uczestników postępowania oraz racjonalności i efektywności samego postępowania. Ponadto zapewnienie określonego poziomu formalizmu zabezpiecza interesy podmiotów postępowania, zwłaszcza w sytuacji gdy organy podejmują wobec nich czynności o charakterze władczym⁶¹.

⁵⁹ S. Cieślak, *Elektroniczne czynności...*, s. 17-18.

⁶⁰ S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 18.

⁶¹ S. Cieślak, *Elektroniczne czynności...*, s. 16.